

Understanding Zemiros: Menucha V'Simcha

Rabbi Efrem Goldberg
Source Sheets
reg@brsonline.org

Understanding Zemiros: Menucha V'Simcha

MENUHAH VESIMHAH (מנוחה ושמחה). A table-hymn sung on the Sabbath. It is ascribed to Moshel bar Kallonymus, whose first name is signed into the initial letters of the first stanzas.

FIRST PRINTED IN 1545

עלמיה ניהא אלה
OLAM NABAH
CANDLES

WHY YERUDAH?

ק"י יתק"ב

FROM WORK - אנוחה

FOOD-NEST - אנוחה

PEACE - אנוחה

מנוחה ושמחה אור לעתידים
יום שבתו, יום מתמידים
שומרו וזכרו תמה מעידים - אנוחה/שבת
כי לישוה כל בראים ועומדים.
TESTIMONY

שמי שמים, ארץ ועמים
כל צבא מרום גבוהים ימים
תנו ואדם וחת ראמים
כי ביה יורה צור עולמים.
MAHALAL
PESACHIM
CASHI

הוא אשר דבר לעם סגלתו (?) - RANGAN
שומר לקדשו מבואו עד צאתו
שבת קדש יום תמידתו
כי בו שבת אל מכל מלאכתו.

פמעות שבת אל יתלצך - PHYSICAL
קום קרא אליו, תיש לאפצך - SPIRITUAL
נשמת כל חי וגם מעריצך - ASHEVAL
אכל פשמחה כי כבר רצך.

פמשה לחם וקידוש רבה - RASHAM
רוב מטעמים ודת נרבה
קבו לרב טוב המתענגים בה
פביאת גואל לחי העולם הבא.
IN THE WORLD

(CONTENTMENT)

Rest and joy, light for all Jews,
Is the Sabbath day, day of delights;
Those who keep and recall it bear witness
That in six days all creation was made.

The highest heavens, land and seas,
The hosts of heaven, high and sublime;
Sea monsters, humans and all wild beasts,
Were created by LORD God, He who formed worlds.

It was He who spoke to His treasured people: (?)
"Keep it to make it holy from beginning to end."
The holy Sabbath is His day of delight,
For on it God rested from all His work.

Through the Sabbath commandment
God will give you strength,
Rise, pray to Him, and He will invigorate you.
Recite the Nishmat prayer, and the Kedusha,
Then eat with joy, for He is pleased with you.

With twin loaves, and wine for the Kiddush,
With many delicacies and a willing spirit;
Those who delight in it shall merit great reward:
The coming of the redeemer, and life in the World to Come.

Mesivta
Zemiros

מנוחה ושמחה

שמירת שבת היא עדות על בריאת העולם בעליונים ובתחתונים. מומת שמירת השבת ותפילותיה, ידעה הקב"ה את מעשה האדם. המקיים את דיני הסעודות, בקידוש, בלחם משנה ובמטעמים, יזכה לחיי העולם הבא^א

שם המזמור משה'לא (ד"ס מזמור) וחתם את ספרו ראשי תיבותיהם ה'אשתי' - מנוחה שבת היא מנוחה ושמחה. בתיבת ה'אשתי' - מנוחה ושמחה. בתיבת ה'אשתי' - מנוחה ושמחה. בתיבת ה'אשתי' - מנוחה ושמחה.

לקנוחה ממלאכה וכן לשמחה ולאור ליהודים, הוא יום שבתו

מקורות וציטוטים

ט. במחזור ויטרי: 'שבתים'. ט. על פי שמות ולי אס. ויש שפרשן כי 'לעולמים' ובעבודת ישראל ובענין המלה כזו שלומרא או לקראו כי עוון לעולמים לשבתים ביום השביעי ברשי ובקצוי. ובמטה יהודה כזב שרבונו שום שובבים לעולמו ון ברשי ון בקצוי. ט. כאמור בשבת וקרא. ט. שרייב אדם לשבת שלוש סעודות. שבת וקרא. ט. היום משעשים והטובים. סח. ען ויפן. טו. דאך בנהיה הבאה. טז. על פי שמואל וי' ד. טח. ושמ זיבה המים, וכן יש לרוס. סדור בית יקוב עבודת ישראל ועון המלה. לפי דרכו של המיסן להעניק בבלע האחרונה של כל בית ספוק צבורות. יש לחזיק שאף כאן נהג כי ולא שנה סוף הפסוק דברי. סח. על פי ישעיה נה' ט'. יש שלא גרסו צלל וזן הוא במחזור ויטרי. ובכך עולה מספר התלעות בבית זה כמספר התלעות שבשאר

שבתתו יום מנוחה. וזוהי
הנה מנוחה. כי לשבת כל פרואים
ועומדים, כלומר שהכל נברא על ידי הקב"ה בשבת ימי בראשית.

ואדם וחוה לא יצאו מגן עדן
ביום שבת. כי יום שבת הוא יום
מנוחה. וזוהי מנוחה.

קראו יום מנוחה. כי בו שבת אל מלך
העולם. וזוהי מנוחה.

ביום שבת, שבת אלי מלך מלאכתיו אשר עשה בשבת ימי הבריאה.

מקורות וציטוטים

ה. עבודת ישראל. ובמטה יהודה. פירש שהוא בקשה, שבמקש שאור ושפיע ליהודים מנוחה ושבתה ביום השבת. ו. סידור בת יקוב ובמטה יהודה פירש, הם השבת שהוא חמדת הימים ושבתו את יום השבת לקדש ימים. והקדש שיהיה לעבודתו כי שמירתו היא מע' בביבת השבת, לעומת התפלות על דין שהוא רב אחר ביבת העם מטה יהודה. ה. במטה יהודה פירש שיהיה זה כאלו אמר י' לשעה ימים עמדו בבראון כל פרואים. ט. ען ויפן ועוד. י. במטה יהודה כתב כי שמי שמים ארץ ומים הוא כנגד מה שברא בעולמות הימים הראשונים. יל. צבא מרס גבורתו והרים זה על המאורות שבראו ביום רביעי, וזוהי הוא הברוא ביום השמיני ובאישית א סא. יא. וזוהי ראשית, הם הבראים ביום ששי בראשית שם מ-ס. יב. כפי שדורש וזוהי במנוחה (כס' מוכנסים י' ביה ה' גור' על-מלים, ישעיה נ"ו ט'). יג. וביארו שם שיתעלה יחל הוא נברא בה משום שיש בו פוח למטה, שהדעה לצאת יחל לצאת על דרך יצאה ליטעה פוחתו לו, וכן בו פחה מן הצידי

יום השבת, שהוא יום מנוחה. וזוהי מנוחה. כי לשבת כל פרואים ועומדים, כלומר שהכל נברא על ידי הקב"ה בשבת ימי בראשית.

ואדם וחוה לא יצאו מגן עדן ביום שבת. כי יום שבת הוא יום מנוחה. וזוהי מנוחה.

קראו יום מנוחה. כי בו שבת אל מלך העולם. וזוהי מנוחה.

ביום שבת, שבת אלי מלך מלאכתיו אשר עשה בשבת ימי הבריאה.

אליו יחיש לאמצה. נשמת כל חי וגם
 נעריצה. אכול נשמחה פי כפר רצה:
 במשנה לחם וקדוש רפה. ברוב
 מטעמים ורוח נדיבה. יופו
 לרב טוב המתענגים בה. בביאת גואל
 לחיי העולם הבא:

אליו ואז יחיש לאמצה - ימהר
 לחזקת. ותפילותיו יהיו תפילת
 נשמת כל חי, וגם קדושת
 נעריצה. ואם עשית כן, הרי
 שאחר התפילה לך ואכול בשמחה,
 פי כפר רצה - התרצית לפני
 הקב"ה וקיבל את תפילותיך.

וכך יהיה מאכלך, גמשה לחם -
 באכילת לחם משנה, וכן בקדוש
 רפה, ברוב - [בהרבה] מטעמים
 ורוח נדיבה - ורצון טוב ושמחה.

יופו לרב טוב - לרוב טובה כל המתענגים בה, בביאת הגואל שתביאם לחיי העולם הבא.

שיש לתת ממאכלי השבת לעניים כמבואר בוהר (חייב מה)
 כו. על פי תהלים ג' א. כו. יש גורסים 'מתענגים', מפני
 המשקל. פה. יש שמפני המשקל שלא גרסו ילחיי, וגרסו
 'ביאת גואל לעולם הבא'. כט. על פי סידור בית יעקב. במסע
 יהודה פירש שכאילו נאמר 'ביאת גואל לעולם הבא'. א. במסע
 נגן כתב לשער שמא הוא רבי מנחם בן מכיר שחכם שמו במיט
 אחר בשם מנחם הלועז, וכן רמזו בבית האחרון [לפי גרסתו, זאת
 בהערה הבאה]: 'הלוחך חהא בנחת עונג קרא לשבת זו נכן יש
 לגרוס] השניה משובחת. ב. בומרות עם פירוש מטה יהודה
 כתב שהמחבר עשה זאת במתכוון להעלים שמו, ועוד שרצה
 לסמוך את שני הבתים 'זמציך אסורים' ו'הלוחך חהא בנחת' זה
 לזה, ששניהם עוסקים בדיוני שבת הנלמדים ממסוקים בישעה

ג. סידור בית יעקב ועוד. במטה יהודה ועוד כתבו שהיה מיט
 לשבת שנקרא יחיש לאמצה, וכונת הפייטן היא, קום והתפלל
 אליו את התפילות יחיש לאמצה, ונשמתי ונעריצה. כא. היא
 הקדושה למוסף על פי נוסח אשכנז. כב. על פי קהלת ט' א.
 כג. הכוונה לקידוש בשחרית הנקרא 'קידושא רבה', כמבואר
 בפסחים (קו). עבודת ישראל. רש"י והרשב"ם כתבו שברכת יבורא
 פרי הגסן נקראת כן מלשון 'סגי נהור' משום שאינו מן התורה
 והר"ן כתב שנקרא כן מלשון 'סגי נהור' משום שאינו מן התורה
 אלא מדרבנן. כד. על פי תהלים נא (יד) יחשיבה לי ששון ישעך
 ורוח נדיבה תסמכני. נוסח הכוונה כאילו נאמר 'יברוח נדיבה,
 וראה להלן בשם העץ יוסף]. כה. סידור בית יעקב. ובעץ יוסף
 כתב שהוא כאילו אמר יברוח נדיבה, נראה בהערה לעיל, והכוונה

"Shabbos
 Insights
 of the
 Maharal"

God Formed All Existence with Yud and Hei — פי קיה יי צור עולמים

The World to Come was created with the letter *yud* (י), because of its indivisibility and ultimate unity. The *yud* is the smallest of all the letters and cannot be divided as other letters can [for example, the letter *vav* (ו) can be split into two *yuds*]. It is likened to a mere dot, thereby expressing the complete oneness and lack of physicality of the World to Come. It is from this simple inner point that the physical comes and is continuously sustained.

This world, however, is created with the letter *hei* (ה). This is because our world has two aspects to it. On the one hand, it is the world of the physical, and on the other hand, there is also an element of holiness that clings to it. This is actually the essence of the letter *hei* being fully actualized. The letter *hei* is made up of the letter *dalet* (ד) with the letter *yud* inside of it. The letter *dalet* represents the physical. It is made up of two lines, one horizontal and one vertical, and it therefore teaches us about space in the physical world. In addition, its numerical value is the number four, which corresponds to the four directions in our space-oriented world (south, east, west, and north).

As we have mentioned, the letter *yud* represents the holy inner point that unifies an object. That is this world: a revealed physical world with its source being the holiness that is hidden within it.

This is what is meant by the phrase, "God formed all existence [with the letters] *yud* and *hei*."

(Ner Mitzvah; Nesivos Olam, Nesiv HaTorah 1; Derech HaChaim 3:13, 5:1)

Understanding Zemiros: Menucha V'Simcha

Pesachim
50a

שמותיה. אצל קעולם הבא בולו אקד, נקרא ביו"ד ה"י, ונקתב
ביו"ד ה"י. וזוהי כוונת הפסוק שלעתיד לבוא יהיה שמו אחד, שהיה
שם המיוחד לעולם הבא בקריאה ובכתיבה.

הגמרא מביאה מעשה לגבי קריאת שם הוי"ה:

בבב רבא דמדרשה דבירקא - רבא רצה לדרוש ביום השבת ברבים
את טעמיה ודרשותיה של קריאת שם הוי"ה בן ארבע אותיות. אמר
ליה ההוא קבא - אותו זקן, זה שקמי קעולם, חסר וא"ו קתיב -
נאמר (שמות ג טו), והוא לשון העלמה, ללמדך שאין לדרוש בן כציבור

רבי אבינא רבי - הקשה, קתיב - נאמר (טו ג טו) זה שקמי
קעולם, משמע לשון העלמה, וזה זכרי דודור דור, משמע שיש
לקוראו כך, הרי זו סתירה. אלא יש לבאר שכך אמר הקדוש ברוך
הוא למשה, לא בשאני נקתב אני נקרא, ולימד את משה שני
שמות, שם הוי"ה ושם אדנות, נקתב אני ביו"ד ה"א - כשם הוי"ה
והיינו זה שמי לעלם, מלשון העלמה, שאין קוראים אותו, ונקרא
אני בא"ת דל"ת - כשם אדנות, והיינו זה זכרי דודור דור, שיש
לזכרו ולקוראו.

הגמרא ממשיכה לבאר את נבואת זכריה לגבי אחרית הימים:
נאמר בהמשך נבואת זכריה לגבי אחרית הימים (זכריה י ט), ויהיה ה'
קעולם על קל הארץ, ביום תהא ויהיה ה' אקד ושמו אקד.
שואלת הגמרא, נאמר בפסוק זה שלעתיד לבוא יהיה ה' אחד, אמו
האינא לא אקד הוא - וכי בומן הזה אין הוא אחד. מתרצת
הגמרא, אמר רבי אקד בר הנינא, לא קעולם הנה קעולם הבא,
קעולם הנה יש בו שני מיני ברכות, על בשורות טובות אומר,
ברוך השוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר, ברוך הדין
הקטן, אבל קעולם תבא, בולו השוב והמטיב, שאין שם בשורה
רעה. וזוהי כוונת הפסוק שלעתיד לבוא יהיה ה' אחד, שיברכו שם רק
ברכה אחת (השוב והמטיב).

הגמרא מבארת את המשך הפסוק:

נאמר בהמשך הפסוק (טו), ושמו אקד. שואלת הגמרא, מאי - מהו
ושמו אקד, אמו האינא לא שמו אקד הוא - וכי בומן הזה
אין שמו אחד. מתרצת הגמרא, אמר רב נחמן בר יצחק, לא
קעולם הנה קעולם הבא, קעולם הנה נקתב שם ה' ביו"ד ה"י -
כשם הוי"ה, ונקרא בא"ת דל"ת - כשם אדנות, והרי הם שני

Ben Yehovda

לה. בפעם הדבר כתב הבן יהודע (ד"ה ט"ו), שהואיל ועתה מצוי השקר בעולם,
והאדם מדבר בפיו מה שלא ראה בעיניו, ושומע באזניו אזהרות מהחכמים, ועושה
בידיו להיפך, לכן אין זוכים להוציא את אזכרת השם כפי שרואים בעיניהם בספר
תורה, ואין שומעים באזניהם האזכרה כפי מה שכתבה היד בספר תורה. אבל לעתיד
לבוא שהשקר יתבטל לגמרי ושפת אמת תהא לעד, אז יזכו להוציא מהפה את השם
כפי שראו, ולשמוע כפי שכתבו. וראה שם שהוסיף בזה טעם אחר. וראה במהרש"א
(קידושין על ח"א ד"ה כמ"ג) שפירש באופן אחר.

Maharsha

הסבר לכך שבעולם הזה קריאת השם שונה מכתובה, ובעולם הבא הקריאה ככתובה
קעולם הבא כולו אחד. בביאור הענין שבעולם הזה השם נקרא בא"ת דל"ת,
ובעולם הבא ביו"ד ה"א, כתב מהרש"א (קידושין על ח"א ד"ה כמ"ג) ששם
אדנות הוא שם של דין, ושם בן ארבע אותיות הוא שם של רחמים, ובעולם
הזה שיתף הקב"ה מדת הדין ומדת הרחמים, ולכן הכתיבה היא במדת הרחמים
והקריאה היא במדת הדין, אבל לעולם הבא כולו רחמים, ולכן הקריאה והכתיבה
היא של שם בן ארבע אותיות, שהכל הוא מדת הרחמים.
וכתב שמרמו בשם אדנות שהוא דין, שאל"ף מרמו על ראש השנה, והי"ד
שבסוף השם מרמו על יום כיפורים, ובין שניהם יש אותיות דין,
שהקב"ה דן את העולם בעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים. עוד
כתב שכשמוכר את השם בעולם הזה, עיקר כוונתו יהיה על הכתיבה שהיא
מדת הרחמים, ולא על הקריאה, כיון שהעיקר הוא הכתיבה.

Understanding Zemiros: Menucha V'Simcha

Pesachim
106

[THE TORAH] therefore STATES: „ובור את יום השבת לקדשו” – REMEMBER THE SABBATH DAY TO SANCTIFY IT.⁽¹⁸⁾

The Gemara points out two difficulties with the Baraisa as it appears above:

– Is it reasonable for the Baraisa to follow its exposition of the Kiddush commandment with the question: FROM WHERE do I know that one must recite Kiddush AT NIGHT? – אִי־רָבָה – On the contrary, ⁽¹⁹⁾ עֵינֵךְ קִדְּשָׁה בְּלַיְלָה וְהֵיא (קְרִישׁ) – the main Kiddush obligation is at night, it is at the beginning of the day that one is required to sanctify by reciting Kiddush!⁽²⁰⁾ – And furthermore, there is a difficulty with the Baraisa's statement: „ובור את יום השבת לקדשו” – “FROM WHERE do I know that one must recite Kiddush AT NIGHT? [THE TORAH] STATES: REMEMBER THE... DAY.” – תָּנָא מִי־תָרַר אֶלְיָה – Now, this statement of the Baraisa is patently difficult, for the Tanna is seeking a source for reciting Kiddush at night, and he cites a verse referring to the day! – ? –

The Gemara answers:

– The text of the Baraisa is corrupted and this is what it is really saying (i.e. it should read as follows):⁽²¹⁾ „ובור את יום השבת לקדשו” – The verse states: REMEMBER THE SABBATH DAY TO SANCTIFY IT. – וְזָכְרָהוּ עַל הַיַּיִן בְּבִיטְחוֹ – This commands us to MENTION [THE SABBATH DAY] OVER A CUP OF WINE UPON ITS COMMENCEMENT, i.e. at night, when the Sabbath begins. – אֵין לִי אֶלָּא – On the basis of this exposition, however, I KNOW ONLY that one must recite Kiddush AT NIGHT. – מֵיָמַי מֵיָמַי – FROM WHERE do I know that one must recite Kiddush IN THE DAYTIME as well? „ובור את יום השבת לקדשו” – [THE TORAH] therefore STATES: REMEMBER THE SABBATH “DAY.” The emphasis on “day” comes to include the daytime Kiddush.

Having learned in the preceding Baraisa that there is an obligation to recite Kiddush in the daytime as well, the Gemara inquires:

In the daytime, what blessing does one recite?⁽²²⁾

The Gemara answers:

– Rav Yehudah said: – בּוֹרָא פְּרִי הַתֵּבֵן – He recites only the blessing: borei pri hagafen.⁽²³⁾

The Gemara relates:

– Rav Ashi visited the city of Mechoza. – רַב אֲשִׁי אִיקְלַע לְמְחוֹזָא. – They said to him on the Sabbath morning: – אֲמְרוּ לֵיהּ לְיַבְרֵי שַׁבָּת – מֵר קִדְּוִשָׁא רַבָּה – “the Great Kiddush.” – הֵבֵן לֵיהּ – They then gave him a cup of wine. – קָבַר – He thought: What is “the Great Kiddush” to which they refer?⁽²⁴⁾ – אָמַר – He then said to himself: – מֵיָמַי מֵיָמַי – Now, let me see: – קַל הַתְּקַבּוּחַ מִלֵּן בּוֹרָא פְּרִי הַתֵּבֵן אֲמְרֵי בְּרִישָׁא – Whether the daytime custom in Mechoza is to recite the entire Friday night Kiddush or a simple borei pri hagafen, in the case of all the benedictions recited over wine, one first recites the blessing: borei pri hagafen.⁽²⁵⁾ Thus, it is certainly safe for me to begin with the recital of that blessing. – אָמַר בּוֹרָא פְּרִי הַתֵּבֵן וְנִאֲמַר – So he recited: Blessed are You, Hashem, our God, King of the Universe, borei pri hagafen, and drew out his recitation of [the blessing], to see if anyone would grow impatient and begin to drink.⁽²⁶⁾ – And indeed, he then saw a certain elderly man bending over to drink from the wine that was in front of him, which indicated that in Mechoza as well, the custom was to recite only a borei pri hagafen for the daytime Kiddush.⁽²⁷⁾ – תָּנִי אֲנִקְשִׂיהּ – Thus, [Rav Ashi] applied to himself the verse: “The wise man has his eyes in his head.”⁽²⁸⁾

The Gemara cites a ruling regarding Havdalah:

– The sons of R' Chiya said: – אֲמְרֵי בְּנֵי רַבִּי חִיָּיא – One who did not recite Havdalah on Motza'ei Shabbos (the night following the Sabbath) מְבַדֵּיל וְזוֹלָה בְּקַל – may go on and recite Havdalah anytime throughout the entire week.⁽²⁹⁾

Rashbam

ומשתי משום כבוד שבת נחנק בין מדה שבת נמדת מוג שהוא ענין שיר שחין חומרים שירה חלה על היין והכי מפרש בשמינימוט דרב אחאי בפרשת וישמע יתרו⁽³⁰⁾: קידושא רבה, בורא פרי הגפן וקרי ליה קידושא רבא דאכולהו קידושי קאמרי ליה: ואגוד גיזה, האריך צו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשמות ובכך יצין דבורא פרי הגפן רגילין לומר ומו לא שאם לא כן היה אומר (ג) לו [לקדש] קידוש גדול של לילה כמנהגן: עד רביעי בשבת, ולא עד בכלל אבל מרביעי ואילך גבי שבת הבאה ממש: צענין וישין, אם אמר לה הרי זה גיעך

Ran

הפס ליהא כלל: זכרתיך על היין. בכניסתו דמסתמו הכי קאמר קרא לקדשו בכניסתו: אין לי אלא בלילה ביום מנין. משמע ליה דהך דרשא יאסמכתא בעלמא היא דאי קידושא דייממא דאורייתא היכי לא אמרינן ביה אלא בורא פרי הגפן ותו לא והלא ברכה זו ברכת הגהינן היא ולאו משין קידושא היא אלא קידושא דאורייתא בלילה היא דהוי בכניסתו אלא משום דכבוד יום עדיף מכבוד לילה ראו חכמים לעשות ביום זכר לקידוש והיינו בורא פרי הגפן ותו לא שהוא ההחלה קידוש של לילה ועוד שלפי שאין אומרים שירה אלא על היין כיון

שמזכרין על היין תחלה שלא כדרך שאר הסעודות הוי כעין שבת ושירה לקדושתו של יום ומשום דלא הוי אלא מדרבנן לא ראו להאריך בו יותר כדי שלא להשוותו לקידושא של לילה וקראוהו קידושא רבא לכנוי לפי שאינו עיקר בקידוש של לילה וחסור שיעוריה כדקרינן לבטולא פני נהור ומ"מ כיון דתקוהו רבנן כעין קידוש אפשר שאף ביום אבוד לטעום קודם שיקדש ואפשר ג"כ שיהא במקום סעודה כקידוש של לילה וכ"כ הרמב"ם ז"ל בפס"ח מבלכות שבת אבל הראב"ד ז"ל השגח ואמר דכיון דהאי קידושא מדרבנן בעלמא הוא מותר לטעום קודם שיקדש ולא אהרו אלא לקידוש של לילה: וצ"ל ביה, האריך בו לדעת אם יסרהב אחד מהם לשמות ובכך יצין שבורא פרי הגפן רגילין לומר ומו לא שאם לא כן